

Stockholms
universitet

Henrik Arnstad:

Doktor Glas möter Seinfeld

Intimitet, kontinuitet och förändring 1905-1998

Examinationsuppsats.

"Kön, intimitet och förändring i modernhistorisk forskning", HT 2013.
Historiska institutionen, Stockholms universitet.

Seminarieledare fil. dr. Helena Bergman.

1. Inledning

1.1. Undersökningen

"An important practical purpose of historical study is to situate the present in relationship to the past, both in the extent of difference and similarity and in the degree to which the shape of the present depends on its path from the past", skriver Daniel Scott Smith.¹ Jag har för avsikt att göra en studie avseende kontinuitet och förändring. Avsikten är att via populära och vitt spridda verk – som möjligen kan anses representativa för respektive samtid – identifiera markörer avseende intimitet och intimitetsfärer kopplat till kurslitteraturen och kursens teman. De två tidsepoker jag avser jämföra är enligt nedan:

1. **Sekelskiftet 1900**, representerat av romanen *Doktor Glas*, av Hjalmar Söderberg (Stockholm, 1905).
2. **1990-talet**, representerat av TV-komediserien *Seinfeld* (USA, 1989-1998).

De företeelser jag specifikt kommer att analysera är följande:

- **Återgivandet av normativ intimitet** (exempelvis kärnfamiljen). På vad sätt framhålls detta som ideal?
- **Återgivandet av icke-normativ intimitet** (intimitet som särskiljer sig tydligt från *normativ intimitet*). På vad sätt framhålls detta som icke-normativt?

Komparativt kommer jag att studera kontinuitet respektive förändring avseende *individualisering*, *emotionalisering* och *reglering*. Det *normativa* ställs mot det *normala* (det vill säga det vanliga förekommande). Kritiska perspektiv jämförs över tid. Uppsatsen avslutas med en diskussion kring huruvida observerade kontinuiteter respektive förändringar är att uppfatta som demokratisering eller tvärtom som ökad kontroll.

1.2. Källmaterial utöver kurslitteraturen

Romanen *Doktor Glas*, 1905.

Romanen *Doktor Glas* (Stockholm, 1905) av Hjalmar Söderberg (1869-1941) hör till den svenska litteraturens mest välkända verk. Den ensamme Glas mördar² en präst, pastor Gregorius, för att frigöra dennes unga vackra hustru, Hela Gregorius, från ett olidligt äktenskap. Boken resonerar kring intimitet, normativa relationer, flera former av avvikanden angående dessa normer, regleringar (lagar), etc.

TV-serien *Seinfeld*, 1989-1998.

TV-serien *Seinfeld* producerades av det amerikanska TV-bolaget NBC (USA, 1989-1998) och skapades av Larry David and Jerry Seinfeld, varav den senare spelade sig själv i serien. Serien cirklar kring huvudpersonernas (förutom Seinfeld även förloraren George, knäppisen Kramer och den neurotiska Elaine) liv som notoriska singlar på Manhattan. Liksom hos Doktor Glas är relationer och intimitet det genomgående temat i framställningen, varför en komparativ studie låter sig göras.

¹ Smith, sid. 329.

² Jämför mordet med samtidens uppskattande syn på manlig vrede, se exempelvis Stearns.

2. Återgivandet av normativ intimitet

2.1. Normativ intimitet i *Doktor Glas*

Doktor Glas samtid – sekelskiftesperioden 1890-1914 – var en period av ”pessimism, alienation, and anxiety”, skriver Ann Taylor Allen.³ Samtidigt var tidsepoken ”det långa 1800-talet”⁴ 1789-1914 – en tid som bland annat skildras av Davidoff som borgerskapets och medelklassens stora framstegsperiod, ett borgerskap vars övre skikt Glas själv tillhör.

Under 1800-talet sker en idealisering av familjen, vilket inbegriper en norm – en *moralkod*. Den ”goda familjen” existerar som en idealtyp inom borgerligheten, vilken arbetarklass och underklass allt mer såg upp till som ideal. Fram till 1890 var den västerländska patriarkala familjen sedd som kulmen på mänsklighetens utveckling, men därefter börjar detta ifrågasättas.⁵

Denna konflikt, denna dubbelhet, återkommer ständigt i *Doktor Glas*. Kritiken 1905 tog även upp detta tema som centralt; ”*Doktor Glas* är först och sist ett angrepp mot den kyrkliga och officiella uppfattningen af äktenskapet”, skrev recensenten Oscar Levertin 1905.⁶ För Glas framstår äktenskapet och familjen som den normativa vägen, den som samhället skulle föredra att han tog – och som han också har möjlighet att ta, när helst han vill, via en beundrarinna (fröken Mertens). ”Om jag skulle låta henne älska mig? Jag är så ensam”, skriver Glas. ”Jag kunde sannerligen ha lust att gifta mig och bli så lycklig som en julgris.” Hill-Collins skriver att ideala familjer är ”heterosexual couples that produce their own biological children”.⁷ Problemet för Glas är att äktenskapen innebär en själslig död, vilket återspeglas framför allt i det hemska äktenskapet mellan herr och fru Gregorius. Det existerar en feministisk dimension i skildringen, som också kan tolkas som anti-kyrklig eftersom den grymme patriarken Gregorius också är präst. Sedan 1870-talet hade feminister pekat ut den kristna kyrkan som det främste hindret för kvinnans framsteg.⁸ Den enda kärnfamilj (mamma, pappa, barn) som skildras i boken är ”patrask”. Den normativa familjen i *Doktor Glas* är med andra ord något negativt.

2.2. Normativ intimitet i *Seinfeld*

Efter sekelskiftesperioden och de bägge världskrigen följde ”hemmafru-eran” under 1950- och 1960-talen. Tanken på en sådan era problematiseras visserligen i litteraturen.⁹ Psykologen Carol Roach beskriver 1950-talet som ”the Ozzie and Harriet era”, utifrån TV-serien *The Adventures of Ozzie and Harriet* (USA, 1952-1966).¹⁰ Serien representerar en uppsjö 1950-talsproduktioner om *den perfekta kärnfamiljen*. Roach skriver att ”if your family issues were different from this family then you had a dysfunctional family”.¹¹ Scott-Smith invänder att Ozzie och Harriet ”was never among the most popular fifteen programs before 1957”,¹² vilket är korrekt. Men den strida ström av kärnfamiljs-hyllande populärkultur som existerade under 1950-talet visar ändå på en normativ diskurs. Vi kan alltså identifiera en förändring mellan *Doktor Glas* och *The*

³ Allen, sid. 1085.

⁴ Davidoff, sid. 3.

⁵ Allen, sid. 1087.

⁶ Oscar Levertin, ”Doktor Glas”, <http://runeberg.org/olrecens/drglas.html> (hämtat 140107).

⁷ Hill-Collins, sid. 62.

⁸ Allen, sid. 1095.

⁹ Scott-Smith, sid. 336.

¹⁰ Carol Roach, ”The Perfect Housewife: Sitcoms of the 1950's”, <http://voices.yahoo.com/the-perfect-housewife-sitcoms-1950s-3775574.html?cat=37> (090710, hämtat 140106). Andra exempel på TV-serier var *Father Knows Best* (1954-1958), *Leave it to Beaver* (1957-1963), *The Donna Reed Show* (1958-1966) och *I love Lucy* (1951-1957). Epoken kan sägas av slutas med serien *The Brady Bunch* (1969-1974).

¹¹ *Ibid.*

¹² Scott-Smith, sid. 337.

Adventures of Ozzie and Harriet. Kärnfamiljen var visserligen normativ under bägge epokerna, men den gick från att vara kritiserad och ifrågasatt till att uppfattas som alltigenom positiv och god. Kärnan i en trygg tillvaro, för alla: män, kvinnor och barn. "Gender relationships within households were thus assumed to fall into the dichotomous categories of independent male individual and dependent female or younger others, a model which was eventually to be labelled as the breadwinner and housewife roles", skriver Doolittle – om mitten av 1800-talet.¹³ Exakt samma formulering kan användas om 1950-talets normativitet.

Beck/Beck-Gernsheim diskuterar begreppet "runaway world"¹⁴ och "the second modernity" som epok, vilken ska starta i mitten av 1970-talet.¹⁵ En av de saker som utmärker denna andra modernitet är individualisering, som skapar "historically new free spaces and options" för individen som därmed får möjlighet att "decide how to shape their own life".¹⁶ Mitt i detta hittar vi TV-serien *Seinfeld* som utspelar sig under 1990-talet. Likväl kommuniceras den traditionella kärnfamiljen som normativ även i *Seinfeld*. De notoriska singlarna som utgör huvudpersonerna vet mycket väl att det egentligen förväntas av dem att de borde gifta sig och skaffa barn, vilket är det återkommande temat för deras (misslyckade) ansträngningar. De utstår även ständigt och starkt socialt tryck angående detta, som i denna scen med Elaine:

Kvinna 1: "Elaine, you gotta have a baby!"

Elaine: "Hey, I had a piece of great fish over at Barney Greengrass the other day..."

Kvinna 2: "Elaine! Move to Long Island and have a baby, already, ok?"¹⁷

Elaine hävdar alltså sin rätt att stå utanför det normativa, vilket kan jämföras med Edgar som diskuterar Giddens begrepp *reflexivity* – "the capacity of an individual to know and justify his or her own actions and therefore also the capacity of people and societies to reflexively produce and reproduce their social life".¹⁸ Flera av scenerna i TV-serien handlar om att huvudpersonerna bör skåda vänners barn; "You gotta see the baby!"¹⁹ Detta starka ideal om kärnfamiljen återkommer i periodens största populärkulturella succéer²⁰ vilket i viss mån falsifierar Beck/Beck-Gernsheim som hävdar att "the normal family consisted of an adult couple and their own children" inte längre var normativ efter mitten av 1970-talet.²¹ Mer specifikt så hade synen på denna normativa kontext förskjutits. Edgar skriver att "decisions to marry, remain single, have children, leave the parental home, or take a particular job, are never totally disembedded, they are developed in a social context".²² I populärkulturens familjer är inte längre familjen trygghet och lycka – som på 1950-talet. Istället blev kärnfamiljen instängdhet, individens själsliga död och tristess. "The normal family, as we have described it, has not completely vanished", skriver Beck/Beck-Gernsheim (vilket bör ses som ett understatement) utan istället har "the norm itself has lost much of its force".²³ Ur ett feministiskt perspektiv beskrivs detta av Beck/Beck-Gernsheim enligt följande:

"Is the family a place of rest, emotion and intimacy? No – was now the militant answer. The family is also a place of work (women's work), and a place of everyday violence and oppression."²⁴

¹³ Doolittle, sid. 545.

¹⁴ Beck/Beck-Gernsheim, sid. 501.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ <http://youtu.be/nlHA-1nAFwc> (hämtat 140108).

¹⁸ Edgar, sid. 7.

¹⁹ Exempelvis <http://youtu.be/Uq00-fwTsEc> (hämtat 140108).

²⁰ Exempelvis *Married with Children* (1987-1997), *The Simpsons* (1989-) och *Family Guy* (1999-).

²¹ Beck/Beck-Gernsheim, sid. 504.

²² Edgar, sid. 7.

²³ Beck/Beck-Gernsheim, sid. 505.

²⁴ Beck/Beck-Gernsheim, sid. 509.

2.3. Slutsatser – kontinuitet och förändring angående normativ intimitet.

I epokerna ovan ser vi skillnader mellan vad som är normativt (kärnfamiljen) och vad som är normalt (individualisering):

- Kärnfamiljen är ständigt kontinuerligt normativ vid sekelskiftet 1900, under 1950-talet och under 1990-talet. Hill-Collins beskriver hur begreppet "family values" fick enorm spridning 1992.²⁵ Den normativa intimitetens kontinuitet är därmed mycket mer kraftfull än dess förändring, den är närmast en konstant.
- Vad som förändras är vad som accepteras som normalt. Både under sekelskiftet 1900 samt under 1990-talet lever huvudpersonerna utanför det normativa: de saknar familj och hyllar istället individualismen. De kan när som helst skaffa familj, bli lyckliga som julgrisar och flytta till Long Island. Men de väljer aktivt att undvika detta, vilket anses som *ett fullt normalt val att göra* av respektive samtid (vilket inte är fallet under 1950-talet).

Möjligen tyder detta på att kontinuiteten under moderniteten, från slutet av 1800-talet och fram till idag, är starkare – ur flera aspekter – än vad generellt görs gällande.

3. Återgivandet av icke-normativ intimitet

3.1. Icke-normativ intimitet i *Doktor Glas*

Doktor Glas själv står – vilket tidigare påpekats – utanför den normativa intimiteten (han är ogift, barnlös och "aldrig har varit nära en kvinna"). Ändå saknar inte huvudpersonen intimitet i sitt liv, han ingår i vad som får beskrivas som ett *brödraskap*. Davidoff skriver:

"Moving from the single dyad to the group, the idea of a sibling relationship has long figured as brotherhood and, less frequently, sisterhood. Like other kin-based concepts these emphasize loyalty, mutual dependence, and equality as Shakespeare's King Henry's cry of 'we happy few, we band of brothers'. The sharing of a significant or traumatic experience may be expressed through an idea of sibling bonds—'Brothers in Arms'."²⁶

Jag vill vidare hävda att Glas brödraskap ständigt visar tecken på "sibling jealousy", då de ständigt missunnsamt bevakar varandra. "Nobody likes a jealous person. A jealous person is never happy", skriver Stearns²⁷ och detta är själva grunden till brödraskapets osympatiska framställning i romanen.

Glas brödraskap av män i samma livssituation som han själv delar mycket. De tillhör Stockholms elit; bildat borgerskap (övre medelklass), med en globaliserad livsstil (det som diskuteras är framför allt Dreyfus-affären). Framför allt är de män som ständigt ägnar sig åt återkommande maskulinitetskonstruktioner och som närmast är misogyna i sitt kvinnoförakt (syns exempelvis i Glas arrogans gentemot beundrarinnan fröken Mertens). "Many brotherhoods in their hierarchical organization, in fact, have been shown to be representative of misogynist bastions of male solidarity and power", skriver Davidoff.²⁸

²⁵ Hill-Collins, sid. 62.

²⁶ Davidoff, sid. 38.

²⁷ Stearns, sid. 89.

²⁸ Davidoff, sid. 38.

Det existerar även en homoerotisk dragning hos Glas brödraskap. Män beskrivs påfallande ofta som "vackra", exempelvis Glas rival Recke; "jag tycker nu om Klas Recke i alla fall, därför att han är vacker". Manlig skönhet beskrivs konsekvent i detalj:

"Jag har knappt sett en vackrare man. Kalla, ljusgrå ögon, men i en inramning som gör dem drömmande och djupa. Alldeles raka och horisontala ögonbryn, som gå långt bortåt tinningarna; en marmorvit panna, ett mörkt och rikt hår."

Jag vill argumentera för att detta är implicita representationer av homosexualitet, att budskapet var underförstått för en samtid där homosexuella relationer tilläts förekomma, men att de inte kunde benämnas explicit. Homosexuella handlingar var olagliga, men Butler skriver att "the sphere of legitimate intimate alliance is established through producing and intensifying regions of illegitimacy"²⁹ och detta skedde under doktor Glas samtid. Homosexualitet existerade, man visste om det (särskilt i de övre klasserna – Gustaf V, Selma Lagerlöf, Karl Gerhard, etc.) men man talade inte om det.

Explicit är fru Helga Gregorius icke-normativa intimitet med sin älskare. Denna är dock komplicerad, liksom 1800-talets syn på kvinnlig otrohet. I förstone var kvinnan ett offer, som kunde bli förförd av mer eller mindre omoraliska män. Vilket kunde ses som samhällets ansvarsområde: "Shouldn't society provide a refuge for the seduced girl", citerar Fuchs en brittisk text från 1861.³⁰ Men inte minst feminismen rubbade denna tanke. Den manliga förförelsen villkorades: "Seduction still had to have been based on a marriage promise, and the woman had to have been regarded as virtuous."³¹ Hela Gregorius är ingen förförd kvinna på det dygdiga sättet, hon nöjer sig inte med avhållsamhet (efter förmåga) visavi sin fule äkta make – hon söker upp en alternativ och vacker älskare. Ändå förekommer inget fördömande mot Helga Gregorius i boken, snarare tvärtom. Jämför detta med Mackinnon; "women have struggled over time to become individuals while being well aware of their collective fate".³² Implicit förstås att även kvinnan har rätt till sina individuella val, även om skilsmässa förblir en juridisk omöjlighet för henne:

- Men säg mig, fru Gregorius, har ni aldrig tänkt på skilsmässa? Ni är ju inte bunden vid er man av något ekonomiskt nödtvång – er far lämnade ju förmögenhet efter sig?
- Ack, doktor Glas, ni känner honom inte. Skilsmässa – en präst! Han skulle aldrig gå in på det, aldrig, vad jag än gjorde, vad som än hände. Han skulle hellre "förlåta" mig... Han skulle vara i stånd till att hålla förböner för mig i kyrkan.

Notera Helga Gregorius självständiga och vuxna hållning, inklusive sarkastisk humor. Detta syns i Mackinnons beskrivning av moderniteten; "women who have previously been embedded in 'family' are increasingly becoming, and are viewed as, 'individuals'".³³ Helga Gregorius kommer även in på reglering, i form av lagstiftning angående skilsmässa. Utförligast hanteras dock regleringar angående abort, eftersom doktor Glas återkommande kontaktas av hoppfulla kvinnor som önskar avbryta graviditet:

"Åter var här i dag en liten kvinna, som grät och tiggde och bad, att jag skulle hjälpa henne. Jag känner henne sedan flera år. Gift med en liten tjänsteman, fyra tusen om året eller något sådant, och tre barn. Barnen kommo slag i slag de tre

²⁹ Butler, sid. 17.

³⁰ Fuchs, sid. 80.

³¹ Fuchs, sid. 111.

³² Mackinnon, sid. 673.

³³ Mackinnon, sid. 663.

första åren. Sedan har hon fått vara förskonad i fem eller sex år, hon har vunnit igen en smula hälsa och krafter och ungdom, och hemmet har hunnit ordna sig, resa sig litet efter olyckorna. Knappt om brödet naturligtvis, men det går ändå, tycks det. Så med ens är olyckan där igen.

Hon kunde knappt tala för gråt.

Jag svarade naturligtvis med den vanliga utanläxan, som jag alltid läser upp i liknande fall: min plikt som läkare, och aktningen för människoliv, också det spädaste. Jag var allvarlig och obeveklig. Så måste hon då gå till sist, skamsen, förvirrad, hjälplös. Jag annoterade fallet; det var det adertonde i min praktik, och jag är likväl icke kvinnoläkare.”

Återigen kritiseras den normativa intimiteten, utifrån att kärnfamiljens reproduktion – att få barn – beskrivs explicit som ”olyckorna”/”olyckan”. Kling återger synen på abort – vilket alltså var en kriminell handling – under samtiden som tydligt fördömande: ”Abortförekomsten uppfattades av samtidens betraktare som ett växande problem. De flesta utredare under perioden var överens om att antalet aborter i samhället ökade; i vilken takt de ökade, och hur stort det faktiska antalet aborter egentligen var, förblev desto oklarare.”³⁴ Kling nämner även de grupper som anlätades för att utföra aborter; ”pojkvänner och sannolikt andra nära anhöriga, men också av läkare, barnmorskor och de som av samtiden kallades ’kvacksalvare’.”³⁵ Observera att läkare nämns, om än i förbigående.

3.2. Icke-normativ intimitet i *Seinfeld*

Jag kommer här att fokusera på homosexualitet som exempel på icke-normativ intimitet i TV-serien *Seinfeld*, trots att fler aspekter låter sig analyseras.

Under 1950-talets starka heteronormativa epok förekom inte homosexualitet i den amerikanska TV-populärkulturen, tvärtom vore det otänkbart. Weeks beskriver perioden såsom ”shaped by a dominant culture of sexual restraint [...] In particular, male homosexuality becomes a target for social intervention.”³⁶ Men i början av 1970-talet förändrades detta. Premiären sker 1971 i TV-serien *All in the Family*, som för första gången visar en öppet homosexuell person. 1972 dyker den första återkommande homosexuella karaktären upp, i TV-bolaget ABC:s komediserie *The Corner Bar*.³⁷ Homosexuella intimiteter kunde därmed gå från att enbart antydvas (som i Doktor Glas), via att döljas helt och hållet (1950-talet) till att visas explicit – om än homofobiskt och stereotyp – i början av 1970-talet. Tidpunkten är ingen slump, år 1972 föreslås exempelvis i Danmark ”’registered partnership’ for same-sex couple”, skriver Rydström.³⁸ Weeks kallar perioden från slutet av 1960-talet till 1990-talet för ”The Great transition”, en ”long, unfinished but profound revolution that has transformed the possibilities of living sexual diversity”.³⁹ Inom humanvetenskapen är 80- och 90-talen perioden då genus blev ett viktigt begrepp.⁴⁰

TV-serien *Seinfeld* visar – gång på gång – explicit, inte bara att det är tillåtet att exempelvis vara homosexuell: Den till och med uppvisar starkt socialt tryck på att den heteronormativa populäsen (seriens huvudpersoner, vars självidentitet baseras på en uppfattning av att vara ”liberals”) måste uttrycka sitt starka gillande visavi homosexualitet – samtidigt som de uppenbart är obekväma med homosexualitet och till och med uppvisar tydliga homofobiska drag.

³⁴ Kling, sid. 180.

³⁵ Kling, sid. 187.

³⁶ Weeks, sid. XI.

³⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Vincent_Schiavelli (hämtat 140108).

³⁸ Rydström, sid. 196.

³⁹ Weeks, sid. X.

⁴⁰ Shephard/Walker, sid. 455.

Återkommande skvallras om att personer i omgivningen är "gay", varpå man kommer på sig själv med det opassande i att skvallra om en sådan sak och omedelbart lägger till frasen "not that there's anything wrong with that". I ett berömt avsnitt tror en intervjuande journalist att Seinfeld och George är ett homosexuellt par, varpå de dementerar i panik – "we're not gay!" – och omedelbart lägger till "not that there's anything wrong with that".⁴¹ Vid ett tillfälle missar Elaine "a lesbian wedding, where she was to attend due to train delays" och är livrädd för att därmed uppfattas som homofob.⁴² (Frågan är vad som vidare åsyftades med detta äktenskap, eftersom samkönade sådana inte erhöll juridiskt godkännande i delstaten New York förrän 2011 – troligen åsyftades vad Butler kallar beskriver enligt följande: "Gay marriage" proposals do not always have a direct impact on family law, especially when they seek as their primary aim to establish "symbolic recognition"⁴³) En annan återkommande homosexuell referens är ett ytterst våldsamt manligt par, som ständigt misshandlar karaktären Kramer.⁴⁴

Kontexten är skräcken för HIV/Aids som drabbade Seinfelds New York bara några år före TV-serien. "The HIV/AIDS crisis dominated the 1980s", skriver Weeks och konstaterar att det som gödde mediepaniken var homofobi (i Sverige kallades sjukdomen för "bögpest").⁴⁵ Samtidigt blev HIV en katalysator som skapade möjligheter för synliggörande och legitimering. Rydström skriver att "in the 1980s, the AIDS epidemic meant much to make queer people more visible. Tragic as it is, the massive suffering and the many dead opened up a dialogue between activists, politicians, and local authorities during the 1980s. Thus, AIDS in the western world was the direct impetus to bring together, for the first time, homosexual activists and government representatives. [...] Even if the meetings were initially characterized by mutual suspicion and distrust, and even if officials sometimes made decisions that smacked of panicked prejudice, meetings at least took place."⁴⁶ Ändå förblev erfarenheten av "bögpesten" en stigmatisering kring homosexualitet. Weeks skriver:

"The fear aroused by the HIV/AIDS epidemic was more than simply concern about a new and possibly incurable disease; it also underlined our uncertainty both about contemporary moral stances and the impact of actual sexual practices."⁴⁷

3.3. Slutsatser – kontinuitet och förändring angående icke-normativ intimitet.

Återigen ser vi starka likheter mellan sekelskiftet 1900 och 1990-talet. Karaktärerna i *Doktor Glas* respektive *Seinfeld* lever liv som har mängder av överensstämmelser. Till det yttre är bägge grupperna välbärgad och intellektuell övre medelklass med vänsterliberala värderingar, de överkommunicerar en globaliserad internationalism och understryker – eller närmast helighåller – sin individualism. Att ställa sig utanför det normativa (kärnfamiljen) ter sig som ett självklart val för dem. De har nära kontakt med både feminismen och bägge fiktionerna innehåller en kvinnokaraktär som via *empowerment* förmår eftersträva ett eget idealliv, även om detta sker under betydligt mer patriarkala former (exempelvis juridisk reglering) för Helga Gregorius än för Elaine. Bägge representationerna visar vidare upp – utifrån sina respektive samtiders yttre förutsättningar – upp en erkännande syn på homosexualitet, vill jag hävda. Kontinuiteten överskuggar alltså förändringen. Problemet är återigen den mellanliggande 1950-talet, vars hårda sociala kontroll angående normativ intimitet, ändå skapar extrema förändringar. Någoting dramatiskt händer onekligen under tidsperioden 1914-1945 respektive

⁴¹ Avsnittet heter "The Outing", centrala scenen finns på <http://youtu.be/2GMZjkNW5b8> (hämtat 140109).

⁴² <http://seinfeld-episodes.com/the-subway/> (hämtat 140109).

⁴³ Butler, sid. 16.

⁴⁴ Se exempelvis <http://youtu.be/a14PugchSK0> (hämtat 140109).

⁴⁵ Weeks, sid. 17. Angående "bögpest" se exempelvis Christian A. Möllerop, Ulrika Westerlund, Johanna Wistedt (red.), *Från bögpest till tystnad* (Stockholm, 2013).

⁴⁶ Rydström, sid. 202f.

⁴⁷ Weeks, sid. 161.

1968-1989. Samhällets acceptans går från tillåtande individualism, till hård kontroll och tillbaka till individualism. "From there to back again", som hobbiten Bilbo beskriver sin resa i Tolkiens *Sagan om ringen*-böcker.

4. Slutlig diskussion: Frihet eller normativ kontroll?

"The model late modern relationship is supposedly based on choice and equality: choice of partners", skriver Weeks.⁴⁸ Genomgående i litteraturen framställs årens gång som positiv utveckling, även då det problematiseras som hos Melby/Rosenbeck. Dessa redogör för initialt Foucaults misstänksamma syn på makt och kontroll i moderniteten, "en bio-politikk der reguleringen av befolkningen og disiplinering av kroppen sto i fokus".⁴⁹

Enligt Foucault är modernitetens makt – produktiv makt – organiserad kring normer.⁵⁰ Den produktiva makten mäter skillnader hos individen i förhållandet till en norm. Varje person tillägnas en rang och en uppgift i en hierarkisk ordning (exempelvis som anställd på en arbetsplats eller som elev i en skola). Genom att finjustera varje individs rangställning – flytta personen uppåt eller nedåt – så kan makten belöna respektive bestraffa. Mot detta ställer Melby/Rosenbeck en positivt konnoterad utveckling under 1900-talet, exempelvis för kvinnor; "kvinnors selvstendighet ble styrket og patriarkatet svekket. I loven ble gifte kvinner behandlet som individer. [...]Det er vanskelig ikke å se de fremskritt det 20. århundret har brakt."⁵¹ Foucaults pessimism ställs mot Giddens optimism som i en boxningsmatch ("Foucault versus Giddens"):

"Foucault redegjør for disiplineringsteknikker som retter seg mot det moderne mennesket og de forvaltende institusjonene. [...]Vi skal alle tvinges til å være nyttige for samfunnet. En ny type kontroll dukker opp."

Mot detta ställs Giddens kritik av Foucault, som synes redan från början tillfredsställt författarna, som anser att "det er noe befriende i Giddens sin kritikk av Foucault":⁵²

"[Giddens] mener at Foucault legger for stor vekt på seksualiteten på kjønnets bekostning. Giddens kritiserer Foucault for ikke å si noe om seksualitetens forbindelse med den romantiske kjærligheten, et fenomen som er nært forbundet med endringer i familien. Foucault kritiseres dessuten for å forbli på diskursnivå."⁵³

Jag vill utifrån läsningen av kurslitteraturen – såsom jag beskrivit den ovan – argumentera för en helt annan tolkning av modernitetens förhållande till intimitet. Vid en studie av händelserna från sekelskiftet 1900, via 1950-talet och in i 1990-talet så framstår fenomen som *demokratisering* (Giddens respektive Melby/Rosenbeck), *individualisering* och allmän tolerans av icke-normativ intimitet som högst villkorad.

Att anklaga Foucault för att "förbli på diskursnivå" – när man som denne forskare har just diskurser som ett primärt forskningsobjekt – är närmast et cirkelresonemang. Vad utvecklingen 1900-1990 visar är just de normativa diskursernas betydelse för vad som – *för tillfället!* –

⁴⁸ Weeks, sid. 137.

⁴⁹ Melby/Rosenbeck, sid. 30.

⁵⁰ Se exempelvis Magnus Hörnqvist, *En annan Foucault: maktens problematik* (Stockholm, 2012).

⁵¹ Melby/Rosenbeck, sid. 34.

⁵² Melby/Rosenbeck, sid. 37.

⁵³ *Ibid.*

accepteras. Den normativa maktutövningen kan både ge tillåtelse till alternativt beteende (1900 respektive 1990) men också lika snabbt dra tillbaka denna tillåtelse (1950-talet). Alternativ intimitet i form av HBTQ är idag tillåten, men det handlar mer om tolerans än om neutralitet inför intimitetsformer, som ses som *alternativa*. "We are inevitably prone to bouts of anxiety [...]. On the one hand there is the script of self-fulfilment that drives an individualizing culture, and has done so increasingly since the 1960s. But on the other is the new political economy of uncertainty [...]", skriver Weeks⁵⁴ och fortsätter "The model late modern relationship is supposedly based on choice and equality: choice of partners" men denna modell sker enbart i ständigt förhandling med normativiteten: "It assumes open communication and dialogue and a willingness to negotiate. Trust has to be worked at and not taken for granted."⁵⁵

Jag vill argumentera för att de diskursiva regelverk som omger *tolerans* (märk väl: inte neutral inkludering) för avvikande beteende tar sig uttryck just i det explicita utmärkandet av alternativa former för exempelvis äktenskap, barnproduktion, juridiska regelverk, etc. Makten ger och makten kan när som helst ta tillbaka, såsom redan skett under mitten av 1900-talet. Oron finns där ständigt och kan kanaliseras politiskt när den behövs. "For conservative commentators the decline of marriage is the most serious indicator of social decline", skriver Weeks.⁵⁶ "The traditional assumptions about the social meanings of masculinity and femininity remain deeply embedded" och "women are still overwhelmingly responsible for childcare" till exempel.⁵⁷

Den stora skillnaden mellan Tyko Glas och Jerry Seinfeld är att den förre tillhörde en mycket liten elit, såsom övre medelklass, medan den förre representerar en medelklass som under 1900-talets gång växte enormt och närmast blev folklig. Bägge har dock att navigera i den ständigt föränderliga kontext, som utgörs av intimitet – och dess förhållande till samhälle och modernitet.

⁵⁴ Weeks, sid. 136.

⁵⁵ Weeks, sid. 137.

⁵⁶ Weeks, sid. 138.

⁵⁷ Weeks, sid 142f.